

Формування нормативних основ фізичного виховання студентів у довоєнний період

Луцький національний технічний університет (м. Луцьк)

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасний етап державотворення в Україні вимагає реформування всіх сторін життєдіяльності людини, зміни її світогляду, свідомості, ставлення до явищ суспільного життя. Попередній державний устрій формував людину, не здатну до активного творчого способу життя, самостійного прийняття рішень, пошуку нових підходів до змісту, форм і методів практичної діяльності. Усе це стосувалося й фізичної культури.

На цьому фоні в суспільстві різко знизився інтерес до занять фізичними вправами й одночасно продовжує зростати рівень захворювань опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи молоді. Іншими словами, система фізичного виховання молоді, вступивши в протиборство з реальними потребами оновленого суспільства, породила кризові явища.

Важливою складовою частиною системи фізичного виховання є програмно-нормативні основи фізичного виховання з науково обґрунтованим переліком відповідних норм та вимог, які б забезпечували індивідуальне й диференційоване вдосконалення людей з урахуванням їхньої фізичної підготовленості, морфофункціонального статусу та показників здоров'я [1; 3; 4; 6].

Водночас в Україні, незважаючи на важливість проблеми зміцнення здоров'я студентської молоді, підвищення її працездатності, розширення стійкості організму до несприятливих умов, усе ще проблемними залишаються стратегічні питання рівня фізкультурної освіти та фізичної підготовленості студентської молоді [2; 3; 5]. Проблема ускладнюється тим, що у 2009 році були відмінені Державні тести оцінювання фізичної підготовленості населення України, а відтак до сьогодення в країні не існує нормативних вимог із фізичного виховання.

Зважаючи на обов'язковість занять фізичною культурою у всіх вищих навчальних закладах, очевидно, що однією із визначальних проблем формування вітчизняних основ програмно-нормативного забезпечення фізичного виховання є підготовка й упровадження нормативних вимог, які б відповідали контингенту не тільки за віковими ознаками, але й за рівнем його фізичного стану.

Вирішення цього назрілого та стратегічно важливого завдання з розроблення й запровадження нормативних вимог із фізичного виховання для студентів вищої школи України неможливе без ґрунтового історико-методологічного аналізу еволюції нормативних основ системи фізичного виховання студентів.

Завдання дослідження – розкрити та узагальнити характерні тенденції розвитку структури, змісту, спрямованості нормативних основ фізичного виховання студентів у вищій школі України в довоєнний період.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для аналізу формування й розвитку нормативного забезпечення фізичного виховання студентської молоді було використано хронологічний підхід.

У коло нашого аналізу потрапило 11 документів нормативного забезпечення фізичного виховання студентів, які діяли з 1931 до 1939 рр. (табл. 1).

Перелік документів нормативного забезпечення фізичного виховання студентів, діючих в Україні з 1931 до 1939 р.

№ з/п	Документ нормативного забезпечення	Рік, автори	Примітка
1	Готовий до праці та оборони	1931	Харків
2	Значок фізкультурника "Готов к труду и обороне"*	1932	Москва
3	Підготовка до здавання норм на значок "Готовий до праці та оборони"	1932 П. В. Ратов	Харків
4	Значок ГТО в массы*	1932	Новосибирск
5	Що таке значок "Готовий до праці та оборони"	1932	Маріуполь
6	Готовий до праці та оборони (збірка методматеріалів)	1933 В. А. Блях	Харків
7	Другий ступінь ГПО	1933	Харків
8	Нормы ГТО 1-й и 2-й ступени*	1935	Київ
9	Комплекс ГПО I ступеня	1935	Київ
10	Комплекс ГПО I ступеня	1936	Київ
11	Нормы "Готовий до праці й оборони" (ГПО)	1937	Київ

* Документ російською мовою.

Нами аналізувалися зміст нормативних документів, їх спрямованість та кількісні характеристики нормативних вимог.

Усе це дало змогу зробити деякі історичні узагальнення.

У 1929–1930 рр. відбувалася корінна перебудова всієї системи фізичного виховання в СРСР.

Так, у 1931 р. за ініціативою ленінсько-сталінського комсомолу був уведений комплекс "Готовий до праці і оборони СРСР" (ГПО). У 1932 р. – другий підвищений ступінь комплексу ГПО, а в 1934 р. – початковий ступінь для дітей і підлітків – "Будь готовий до праці і оборони СРСР" (БГПО).

Загалом усі ці нормативні документи вирізняються своєю воєнізованістю. Воєнно-прикладні вправи є в кожному комплексі ГПО. Про це свідчать також завдання, які ставляться в комплексах ГПО.

У комплексах ГПО 30-х років минулого століття вже чітко визначені завдання фізкультурного руху СРСР. Завдання політизуються та воєнізуються. Зокрема, у них зазначається таке: "Партія та уряд поставили перед фізкультурним рухом низку важливих політичних завдань. Фізична культура не може розглядатися як аполітична справа. Фізкультурний рух СРСР нерозривно пов'язаний з загальнополітичним та громадським життям, він спрямований до того, щоб якнайшвидше досягнути кінцевої мети – комунізму. Ось чому виховна робота радянських фізкультурників повинна будуватися в комуністичному напрямку". Також ідеться про те, що "...фізична культура повинна створювати здорову, витривалу, соціально корисну людину. Отже, використовуючи могутні засоби фізичної культури, треба щоб наші фізкультурники були кращими робітниками на виробництві, на полі, у школі, в установі, треба, щоб наші фізкультурники були добрими захисниками своєї соціалістичної країни".

Окремо в комплексі ГПО наголошується на воєнних завданнях "... не треба забувати, що міжнародні події говорять про те, що небезпека війни блукає по кордону СРСР і в який небудь час положення нашої країни може стати загрозливим. Фізично не тренований, хворий, несміливий, неповоротливий, невтривалий, не знайомий з військовою справою боєць не може бути опорою армії".

Уже в перших комплексах ГПО йдеться про те, що всі вправи та знання повинні бути пристосовані до того, щоб виховати всебічно розвинену особистість. Наголошується, що всестороння фізична підготовка, яка здійснюється на основі комплексу ГПО, – найважливіше державне завдання. Правда, всестороння фізична підготовка визначається як розвиток у людини низки фізичних і психофізіологічних якостей, як набуття нею низки прикладних навичок.

До найважливіших прикладних навичок належать уміння бігати, плавати, ходити на лижах, стріляти, метати гранату, долати прості перешкоди, точно виконувати прості гімнастичні вправи (вільні вправи). Ці навички цінні в трудовій ситуації й у побуті, а також у бойовому становищі.

Водночас зазначалося, що норми комплексу ГПО мають стати масовими. Зокрема, указано, що "...через значок треба залучити до фізкультурного руху нові ланки працюючих, які ще стоять

осторонь від фізичної культури. До цього часу, ми знали спортивні визначення та нагороди лише за спортивні досягнення, але нагороди за добре треноване тіло в сполученні з соціально корисною працею на виробництві та фізкульт-військовою освітою ще не було. Так от значок “ГПО” і буде мати той, хто відповідає вимогам радянського фізкультурника. Значок мусить стати масовим, як Радянський фізкультурний рух”.

Також наголошувалося на тому, що норми ГПО мають бути доступними кожному: “... дехто з товаришів гадає, що значок “ГПО” одержуть лише обмежені кола обдарованих фізкультурників. Це помилка. Значок “ГПО” – це значок мільйонів працюючих. Його побудовано так, що кожен робітник і селянин, маючи гарний стан здоров’я та пройшовши відповідну підготовку, зможе добитися цієї почесної нагороди”.

Комплекс ГПО включав у себе практичні іспити, теоретичні іспити, детальні інструкції із проведення іспитів, таблиці норм і вимог до значка “ГПО”, а також зазначалися не тільки обов’язки, а й права осіб, які отримали значок та умови позбавлення значка. Окрім цього, у комплексі ГПО розроблено обов’язковий комплекс управ для виконання ранкової гімнастики та передбачено його обов’язкове складання на випробуванні.

Теоретичні іспити здавалися за такими темами: військові знання (чоловіки), перша допомога (жінки), перша допомога під час нещасних випадків і раптових захворювань, основи фізкультурного самоконтролю, основи фізкультурного руху.

Цікаво розглянути норми й вимоги з практичного іспиту до значка “ГПО” I ступеня (табл. 2).

Таблиця 2

Норми й вимоги
до значка “Готовий до праці і оборони” I ступеня
(комплекс ГПО, 1932 р.)

№ з/п	Вид випробувань	Чоловіки 18–25 років	Жінки 17–25 років
1	Біг 100 м	14, 5 с	16,0 с
2	Біг 500 м	-	2 хв 00 с
3	Біг 1000 м на стадіоні або біг 1000 м на місцевості	3 хв 30 с	-
		3 хв 50 с	-
4	Стрибки в довжину з розбігу	4,00 м	3,00 м
5	Стрибки в висоту з розбігу	1,20 м	0,90 м
6	Метання гранати вагою 700 г на відстань	35 м	25 м
7	Підтягування на перекладині	6 разів	-
8	Лазіння по канату чи шесту	-	3 м
9	Піднімання патронного ящика 32 кг із землі на плече та беззупинне пересування з ним на 50 м	Підняти 4 рази	-
10	Плавання на 100 м або плавання в одязі без часу, або плавання без часу із гвинтівкою за плечами чи гранатою	2 хв 20 с	2 хв 40 с
		50 м	50 м
		50 м	25 м
11	Плавання протягом 10 хв	+	+
12	Велосипед 10 км (може бути замінений умінням управляти трактором, автомобілем, мотоциклом)	40 хв	50 хв
13	Лижі 10 км Лижі 3 км	1 год 15 хв	-
		-	24 хв

Як видно з таблиці, вимоги до виконання норм є доступними для кожного, але в той же час мають прикладний характер (плавання з гвинтівкою, піднімання патронного ящика). Про прикладний характер також свідчить інструкція до нормативу “тримання на воді на протягом 10 хв”. Норматив приймався на відкритій водоймі, температура води не нижче +15°C. Під час проведення випробування обов’язкова наявність рятувального човна, рятувальних кругів та шнурків. А в разі появи ознак переохолодження (посиніння губ і т. д.) потрібно припинити випробування.

У той же час уведений у дію комплекс ГПО II ступеня має чітко виражену військову спрямованість. Це можна побачити з таблиці норм ГПО II ступеня (таблиця 3).

**Норми й вимоги
до значка “Готовий до праці і оборони” II ступеня
(комплекс ГПО, 1935 р.)**

№ з/п	Вид виробувань	Чоловіки 18–25 років
1	Перебіжка з гвинтівкою на 60 м (форма одягу караульна)	11,5 с
2	Крос на 5 км (у спортивному одязі)	21 хв
3	Подолання воєнного містечка 400 м (форма одягу караульна)	2 хв 20 с 8 перешкод
4	Похід пішки на 35 км (форма одягу похідна)	8 год
5	Стрибок у висоту з розбігу або стрибок у довжину з розбігу	1 м 40 см 5,00 м
6	Метання ручної гранати (форма одягу караульна)	40 м
7	Плавання на 400 м або на 100 м в одязі з гвинтівкою та протигазом	10 хв без часу
8	Стрибок головою вниз (форма одягу спортивна) або стрибок ногами вниз (в одязі із гвинтівкою)	з 5 м з 5 м
9	Ниряння на відстань або в глибину (форма одягу спортивна)	15 м

Як видно з таблиці, сам зміст нормативів, які пропонувалися для виконання на значок ГПО, має військову спрямованість і швидше підійшов би для військовослужбовців.

Цікавим є той факт, що для отримання значка ГПО потрібно було обов'язково виконувати вимоги санітарного мінімуму. Обов'язковим санітарно-гігієнічним мінімумом для кожного, хто отримує значок, установлювалися такі вимоги:

- провітрювати вранці й перед сном кімнату;
- щоденно чистити зуби;
- мити руки перед їжею;
- вранці робити ранкову зарядку;
- під час умивання (після зарядки) обмивати груди й шию холодною водою;
- не плювати на підлогу;
- не курити (якщо курець) у приміщеннях, де працюють, і на засіданнях.

Випробувань із санітарного мінімуму не влаштовували, але кожен, хто здавав випробування на значок, повинен був подати письмову заяву, що виконує вимоги санітарного мінімуму, та завірити її в бюро колективу, у якому працює.

На особливу увагу заслуговує той факт, що держава не просто ввела комплекс ГПО, а й передбачила економічну основу для його впровадження, розвитку та популяризації. Зокрема, у комплексах ГПО зазначалися права осіб, котрі одержали значок. Особи, які задовільно склали іспити й нагороджені значком, мали такі права та пільги:

- право носити значок;
- перевагу під час всупу до фізкультурних навчальних закладів, педагогічних і медичних закладів (фізкультурні факультети);
- їх приймають до аспірантури;
- переважне право позачергово одержати спортивний інвентар та на загальних засадах користуватися на базах інвентарем;
- виняткове право одержувати дефіцитний спортивний інвентар на 50 крб на рік;
- знижку в розмірі 50 % від вхідної плати на ковзанки, лижні станції, водні станції, стадіони;
- знижку в розмірі 15–30 % під час придбання фізкультурної літератури;
- безкоштовний або пільговий вхід на фізкультурні змагання, свята, вечори.

Цей список пільг не вечерпаний, оскільки в комплексі ГПО зазначалося, що місцеві ради мають право призначити будь-які додаткові пільги, не передбачені вищенаведеним списком.

Висновки. Аналіз документів нормативного забезпечення фізичного виховання студентів показав, що період 30-х років ХХ століття – період формування й становлення нормативних основ – мав свої характерні особливості, пов'язані зі стратегічними державними завданнями, які ставилися загалом перед галуззю фізичної культури, та мав виражену військову спрямованість. Зміст норматив-

них основ фізичного виховання студентів цього періоду був зумовлений соціально-історичними, військово-політичними, економічними, загальноосвітніми й культурними умовами довоєнного часу.

Література

1. Вовк В. М. Пути совершенствования физического воспитания студентов / Вовк В. М. – Луганск : Изд-во ВУГУ, 2000. – 176 с.
2. Канішевський С. М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самовдосконалення студентства / Канішевський С. М. – К. : ІЗМН, 1999. – 70 с.
3. Козіброцький С. П. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів (історико-методологічний аналіз) : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту / С. П. Козіброцький. – Л., 2002. – 16 с.
4. Нестеров В. Н. Нормативные основы физического воспитания студенческой молодежи / Нестеров В. Н. – Минск : Высш. шк., 1980. – 95 с.
5. Сабіров О. Здоров'я студента як національно-культурна цінність в освітньому євроінтеграційному просторі / О. Сабіров // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – № 2 (6). – С. 16–21.
6. Шкретій Ю. Реалізація Закону України "Про фізичну культуру і спорт" у навчально-виховній сфері / Ю. Шкретій // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – № 1 (9). – С. 27–31.

Анотації

У статті подано історико-методологічний аналіз змісту, структури та спрямованості нормативних основ фізичного виховання студентів періоду 30-х років ХХ століття.

Ключові слова: *нормативні основи, нормативи, історико-методологічний аналіз.*

Владимир Файдевич. Формирование нормативных основ физического воспитания студентов в довоенный период. *В статье подается историко-методологический анализ содержания, структуры и направленности нормативных основ физического воспитания студентов периода 30-х годов ХХ века.*

Ключевые слова: *нормативные основы, нормативы, историко-методологический анализ.*

Volodymyr Faidevych. Formation of the Regulatory Framework of Students' Physical Education in Pre-war Period. *The historical and methodological analysis of the content, structure and focus of the regulatory framework of students' physical education in the period of the 30's of XX century is given in the article.*

Key words: *regulatory framework, norms, historical and methodological analysis.*